

CD-696 DIGITAL

Uuno Klami Whirls, Act I

Violin Concerto Suomenlinna

Lahti Symphony Orchestra

Osmo Vänskä, conductor * Jennifer Koh, violin

Osmo Vänskä

Photo: © Eastpress Oy / Seppo J.J. Sirkka

Jennifer Koh

Photo: © Lisa Kohler

The violin Jennifer Koh uses for performances is the 'ex-Garcin' Stradivarius of 1731, which is on loan to her through the generous effort of the Stradivari Society of Chicago, Illinois.

BIS-CD-696 STEREO

DDD

Total playing time: 72'59

KLAMI, Uno (1900-1961) / **AHO, Kalevi** (b. 1949)

Pyörteitä (Whirls), Act 1 (1957-58/1988) (*Fazer*) **30'29**

[1]	I. Prélude à la Fanfare	2'37
[2]	II. Tulien herääminen (The Flames Awake)	3'15
[3]	III. Tulien tanssi nro 1 (Dance of the Flames I)	2'41
[4]	IV. Sotatanssi (War Dance)	3'22
[5]	V. Liekkien paluu (Tulien tanssi nro 2)
(Return of the Flames [Dance of the Flames II])	1'49
[6]	VI. Veden tanssi (Aaltojen laulu) (Dance of the Water [Song of the Waves])	7'02
[7]	VII. Liekkien paluu (Tulien tanssi nro 3)
(Return of the Flames [Dance of the Flames III])	2'50
[8]	VIII. Orjien tanssi (Dance of Slaves)	6'41

KLAMI, Uno (1900-1961)

Violin Concerto, Op. 32 (1940-43/1954) (*Fazer*) **28'44**

[9]	I. <i>Allegro molto moderato</i>	12'17
[10]	II. <i>Adagio ma non troppo</i>	8'23
[11]	III. <i>Allegro giocoso</i>	7'48

Jennifer Koh, violin

[12] **Suomenlinna**, alkusoitto (overture), Op. 30 (1940/1944) (*Fazer*) **12'33**

Lahti Symphony Orchestra (Sinfonia Lahti) Leader: Sakari Teponen

Osmo Vänskä, conductor

Uuno Klami is one of the most extraordinary phenomena in the history of Finnish music. Klami was born in Virolahti — a little country village on the shore of the Gulf of Finland, near the present-day border between Finland and Russia, on 20th September 1900. In his home village he received little in the way of musical stimulation, but nevertheless, while he was still at primary school, he decided to become a composer. In 1915, at the age of 15, he was admitted to the Helsinki Conservatory (now the Sibelius Academy), where he studied composition under Erkki Melartin. Klami interrupted his studies for a couple of years to serve in the Estonian war of independence (1918) and the 'Aunus Campaign' (a military expedition in 1919 undertaken by Finnish volunteers to liberate the Karelian province of Aunus, between Lake Ladoga and Lake Onega, and to incorporate it into Finland).

A French tone can be discerned even in his earliest compositions from the 1920s, and for this reason it was natural for him to choose Paris as the venue for his first foreign study visit in 1924-25. In Paris Klami took inspiration primarily from Florent Schmitt and Maurice Ravel, although he did not undertake systematic studies of composition while he was there.

The first concert devoted to his music, in Helsinki in 1928, attracted great attention — its main work was the *Karelian Rhapsody* (1927), an orchestral work which makes unconventional, humorous and fresh use of Karelian folk-tunes. His second foreign study visit, in 1929, was to Vienna where, according to his own account, he studied for six months under Hans Gál.

Klami worked as a freelance composer almost all his life; in the period 1932-1959 he also wrote musical criticism for Finland's largest daily newspaper, *Helsingin Sanomat*. In 1959 he was elected as a member of the Finnish Academy. He died unexpectedly from a heart attack at his summer house in Virolahti on 29th May 1961.

Klami was principally an orchestral composer — most of his modest chamber music output dates from his student years, whilst his vocal music is limited in quantity and of secondary importance. His main works are the *Kalevala Suite* for orchestra (1929-33/1943; BIS-CD-676), *Psalmus* for mixed choir, vocal soloists and orchestra (1931-36) and the unfinished ballet *Whirls* (1957-60). In addition, his list of works contains numerous symphonic poems, two symphonies, two piano con-

certos and a violin concerto. Klami had a reserved yet bohemian personality — his taciturnity was quite legendary at the time. His music, however, is totally at odds with his own outward appearance: it is sparkling, richly scored, tinted by an often ambiguous, half-concealed humour, and its basic style could be characterized as neo-classical, tinged with impressionistic or folkloristic features. In Klami's style there are no points of contact with the style of other Finnish composers.

Uuno Klami composed his overture *Suomenlinna* in 1940, when Finland had been swept into the worldwide conflagration of the Second World War. According to the composer's wife, Toini Klami, the decisive impulse to compose the piece actually came from the group of islands named Suomenlinna near Helsinki, which were fortified in the 18th century to defend the city; Klami had visited the islands and remained there for many hours. The Swedish conductor Tor Mann gave the first performance of the overture in Stockholm on 21st March 1941.

Because of its patriotic subject-matter, the première of *Suomenlinna* aroused extra-musical passions both in Finland and in Sweden. It was wondered, for example, whether the nature of the piece was too warlike, whether it corresponded sufficiently to its title — was the work too 'Finnish', or should it also have contained references to the period of Swedish rule (when Suomenlinna was built, Finland still belonged to the kingdom of Sweden, which explains its Swedish-language name of Sveaborg). This dispute caused Klami to alter the title to 'The Fortress on the Sea', but this new title never became generally established, and the work remains known today simply as *Suomenlinna*.

A little later in the Second World War, the original score was lost in Germany, and Klami then wrote the piece afresh, starting from his original sketches. The new version was premièred in Helsinki on 15th December 1944. The music critic Sulho Ranta found that 'the revision proved to be to the work's advantage', although 'the thematic material, some of which had provoked different reactions, has not greatly changed.'

Suomenlinna is written in free sonata form. The main theme, in C major, has a festive, march-like character. The broad, *cantabile* subsidiary theme is in D flat major. The development section also introduces new motivic material, and in this passage the main theme also appears in diminution. Eventually the main theme

resounds grandly from the brass in C major, and the work ends with a *great fortissimo* from the entire orchestra.

The ***Violin Concerto***, which was written immediately after *Suomenlinna*, in the years 1940-43, suffered the same fate as its predecessor. When the concerto was played in Stockholm in 1944, the score went missing; it was not rediscovered until 1956-57 in the archives of the Swedish Broadcasting Corporation. Meanwhile, Klami had found the time to rewrite the concerto, the new version dating from 1954. Both versions were premièred by Anja Ignatius at concerts given by the Helsinki Philharmonic Orchestra under the baton of Toivo Haapanen; the original version was first performed on 29th October 1943 and the final version on 9th April 1954.

The most important model for Klami's piece was the violin concerto by Jean Sibelius. For example, the formal solutions in the first and second movements of the original version are essentially the same as those in Sibelius's concerto even though, in terms of the musical language itself, the points of contact with Sibelius are minor and of little importance.

When writing the revised version of his piece, however, Klami paid heed to the criticisms that had been directed at the original version. He shortened the concerto by several minutes, omitting the orchestral statement of the main theme at the beginning and the extensive cadenza from the development section. These revisions gave the movement greater structural strength. In the revised version Klami also reshaped the main theme of the second movement completely — possibly because the Swedish critics had complained that it too closely resembled the popular war-time song *Top Hat*. The most substantial revisions were to the finale — not a single bar of the original is retained; the thematic material of the final version is merely based on the finale of the original version.

The origins of the concerto tell us much about Klami's technique of composition. For him, the working-out of themes was not a central part of the compositional process. The value of his music does not lie with the melodies; nor does he give the work unity by constantly 'forging' the themes so that they become compatible and at the same time more characteristic (in the manner of Sibelius). Klami's melodies are not remarkable for the notes themselves, but rather for the way they are orchestrated and from the nature of the coloristic and rhythmic environment in

which they are situated. Thus the melodies of the *Violin Concerto* only come into their own when played on the violin.

The style of the first and second movements of the *Violin Concerto* is idiosyncratic and inimitably 'Klamian'. In the quick third movement the influences of Stravinsky and Prokofiev are discernible. Klami's *Violin Concerto* is not one of the so-called 'great' violin concertos, but it is nevertheless the only Finnish violin concerto of its period which still features regularly in Finnish concert programmes.

The ballet ***Whirls***, written in 1957-60 but never completed, is one of the most enigmatic works of large-scale Finnish music. As with Klami's other two principal works, the *Kalevala Suite* and *Psalmus*, the composition of *Whirls* stretched over a considerable period of time. The idea of composing a ballet had occupied Klami since the early 1930s, when he started to plan a choreographical work based on themes from the *Kalevala* (the Finnish national epic poem). This ambition initially resulted in a purely orchestral work, however, the *Kalevala Suite*: the origin of this work in Klami's ballet plans is revealed by the title *Choreographic Pictures from the Kalevala* borne by the original four-movement version of the score (1933).

Klami received a new impulse to work on a ballet from the theatrical costume and set designer Regina Backberg who, in the early 1940s, had independently made sketches for the characters in a *Kalevala* ballet. Having become acquainted with these sketches thanks to Martti Similä, who was at that time the conductor of the Helsinki Philharmonic Orchestra, Klami immediately began to make plans for a ballet based on them. In the early stages of the project, he asked Regina Backberg to work with him on the ballet's libretto. The first version of the libretto was finished in July 1944, and Backberg sent it to Klami, who was at his summer house, Klamila, in Virolahti. On 24th July 1944 Klami explained in his letter of thanks that he already had some idea of the overall tone of the work and that he had already made several sketches which, according to Klami, were more like taking a run-up. He promised to begin serious work on the piece when he returned to Helsinki.

The theme of Backberg's libretto was the forging of the Sampo (a magical object that brings eternal welfare to its owner) in the *Kalevala* and the accompanying flames, winds and other elements of nature. The well-fanned furnace of Ilmarinen, a blacksmith with magical powers, initially produces all sorts of other objects (such

as a sword, a boat and a heifer), but the magic Sampo that brings eternal prosperity is not brought forth until the very end. Klami later gave the work the name *Whirls*. When he returned to Helsinki from Klamila in the early autumn of 1944, however, Uno Klami started work on his *Second Symphony*; thirteen years were to pass before it was to be the turn of *Whirls*. It is not known for certain whether or not Klami returned to the work from time to time in the late 1940s or early 1950s. He did not begin to compose it in earnest until 1957, spurred on by the prospect of participating in the Opera and Ballet Composition Competition of the Wihuri Foundation. A rehearsal score of the first act was completed in 1958, and with it Klami won first prize in the ballet part of the competition. The opera prize was given to Lauri Saikkola for his opera *Ristin*.

The synopsis found at the beginning of the rehearsal score of *Whirls* reveals that Klami intended to write a full-length ballet in three acts with a total duration of 105 minutes. Such a work would have been Klami's most extensive composition. Only for the second act was the orchestral score completed (or found). Klami himself arranged two orchestral suites from the music of the second act, and these were premièred in 1960, while he was still alive. Only the rehearsal score for the first act has been found; all material connected with the third act remains missing. It seems probable that the music for the third act was never composed, even though Klami spoke of the ballet as being complete in several interviews. The work presumably remained unfinished because the Finnish National Opera's plan ran into difficulties, upon which Klami temporarily lost interest in completing the ballet. After Klami's death, a significant number of his remaining manuscripts mysteriously went missing, as a result of which it may perhaps never be possible to state with certainty whether *Whirls* was ever completed.

When Klami died in 1961, even the completed sections of *Whirls* were either forgotten or lost. Only in 1985, after a lengthy search, did the composer and musicologist Erkki Salmenhaara locate the rehearsal scores of the first and second acts of *Whirls*, which had been presumed lost, in the music archive of the Finnish National Opera. The first performance of the first act, orchestrated by the undersigned, was given by the Turku Philharmonic Orchestra conducted by Jacques Mercier at the Turku Music Festival on 19th August 1988. The music of the second act was not

performed in its entirety until 1991, when it was premièred by the Lahti Symphony Orchestra conducted by Osmo Vänskä.

Whirls has not yet been performed in the form which Klami intended — as a ballet. It might for instance be filled out into a three-act ballet by being combined with the *Kalevala Suite* as Act 1, because the forceful and symphonic first act could also work excellently as the final act of the ballet.

* * * * *

The mode of expression in *Whirls* is unique in Klami's production. Its harmonic language is unconventional and the music of the first act sometimes approaches free atonality. My orchestration sprang from the desire to save this very original score and to allow it to be heard. For a variety of reasons this arrangement, made in 1988, is rather free. Additional counter-voices have been added to the original musical tissue; the structure of the sixth movement has been tightened up; in places the dynamics and tempos have been altered. Overall, this orchestration does not claim to be in Klami's authentic style — it attempts by means of its orchestration to become more of a symphonic whole, and also a viable concert work. Nevertheless the point of departure for the orchestration was an aspiration to do the greatest possible justice to the composer's far-reaching musical vision.

© *Kalevi Aho 1997*

Jennifer Koh leapt into prominence when, as the youngest finalist, she won the Silver Medal, as well as all the special prizes, at the 1994 International Tchaikovsky Competition in Moscow. Miss Koh studied the violin and majored in English at Oberlin College in the USA. Despite her youth she has performed both as a concerto soloist and recitalist throughout the USA, including repeat performances with the Chicago Symphony Orchestra, as well as in western Europe, Russia, Korea and Japan.

The **Lahti Symphony Orchestra (Sinfonia Lahti)** was founded in 1949 to maintain the traditions of the orchestra established in 1910 by the society Lahti Friends of Music. In recent years the orchestra has developed into one of the most notable in the Nordic countries under the direction of its conductor Osmo Vänskä (chief guest conductor 1985-88, chief conductor since 1988). It has won the renowned Gramophone Award and other international accolades for its recordings of the

original versions of the Sibelius *Violin Concerto* (BIS-CD-500) and *Fifth Symphony* (BIS-CD-800), and the Grand Prix of the Académie Charles Cros (1993) for its recording of the complete score to Sibelius's *Tempest* (BIS-CD-581). As well as playing regularly in symphony concerts, opera performances and recordings, the orchestra has an extensive development programme for children's and youth music.

Sinfonia Lahti presents weekly concerts in the Lahti Concert Hall (architects Heikki and Kaija Siren, 1954) and in the Church of the Cross (Alvar Aalto, 1978); this church is also the venue for all the orchestra's recordings. The orchestra also appears regularly in Helsinki and has performed at numerous festivals including the Helsinki Festival, the Helsinki Biennale (contemporary music) and the Lahti International Organ Week. The orchestra has toured in Germany and France and also performs regularly in St. Petersburg. Future plans include concerts in other European countries. The Lahti Symphony Orchestra records regularly for BIS.

Osmo Vänskä (b. 1953) studied conducting at the Sibelius Academy with Jorma Panula, graduating in 1979. He has also studied privately in London and West Berlin and has taken part in Rafael Kubelík's master class in Lucerne. Osmo Vänskä is also active as a clarinetist.

In 1982 Osmo Vänskä won the international Besançon Competition for young conductors, after which he has conducted the most important orchestras in Finland, Norway and Sweden. His international career has also blossomed rapidly outside the Nordic countries and he has worked for example in France, the United Kingdom, the Netherlands, Czechoslovakia, Estonia and Japan.

As an opera conductor he has appeared at the Savonlinna Opera Festival, at the Royal Opera in Stockholm and at the Finnish National Opera. He assumed the position of principal guest conductor of the Lahti Symphony Orchestra (Sinfonia Lahti) in autumn 1985; in autumn 1988 he took over as artistic director of the same orchestra. From 1993 until 1995 he was chief conductor of the Iceland Symphony Orchestra, and since 1996 he has been chief conductor of the BBC Scottish Symphony Orchestra. He records regularly for BIS.

Uuno Klami on erikoislaatusimpia tapauksia Suomen musiikin historiassa. Klami syntyi 20.9.1900 Virolahdella. Kotipaikkakunnallaan hän sai vain vähän musiikillisia virikkeitä, mutta siitä huolimatta hän jo kansakouluaikanaan päätti ryhtyä säveltäjäksi. Vuonna 1915 hän pääsi 15-vuotiaana Helsingin musiikkiopistoon (nykyinen Sibelius-Akatemia), ja hän opiskeli siellä sävellystä Erkki Melartinin johdolla. Klami keskeytti pariaksi vuodeksi opintonsa osallistukseen 1918 Viron vapaussotaan ja suomalaisten 1919 tekemään Aunuksen sotaretkeen.

Jo hänen ensimmäisissä 1920-luvun sävellyksissään kuultiin ranskalaista sävyä, ja tästä syystä oli luontevaa, että hän suuntasi ensimmäisen ulkomaisen opintomatkansa Pariisiin 1924-25. Pariisissa Klami sai virikkeitä ennen kaikkea Florent Schmittiltä ja Maurice Ravelilta, vaikka hän ei Pariisissa harrastanutkaan systemaattisia sävellysopintoja.

Hän piti ensimmäisen, suurta huomiota herättäneen sävellyskonserttinsa Helsingissä 1928 — sen päänumerona oli karjalaisia kansansävelmiä epäsovinnaisella, humoristisella ja raikkaalla tavalla hyödyntävä orkesteriteos *Karjalainen rapsodia* (1927). Toisen ulkomaisen opintomatkansa hän teki 1929 Wieniin, jossa oman kertomansa mukaan opiskeli kuuden kuukauden ajan Hans Gálin johdolla.

Klami toimi lähes koko elämänsä vapaana säveltäjänä; vuosina 1932-59 hän kirjoitti lisäksi musiikkiarvosteluja Suomen suurimpaan päivälehteen *Helsingin Sanomat*. Vuonna 1959 hänet nimitettiin Suomen Akatemian jäseneksi. Hän kuoli yllättäen sydänkohtaukseen kesäpaikassaan Virolahdella 29.5.1961.

Klami on keskeisesti orkesterisäveltäjä — hänen suppeasta kamarimusiikkituotannostaan suurin osa on syntynyt opiskeluaikoina ja myös hänen vokaalimusiikkituotantonsa on vähäinen ja merkitykseltään toissijainen. Klamin pääteoksia ovat *Kalevala sarja* orkesterille (1929-33/1943), *Psalmus* sekakuorolle, vokaalisolisteille ja orkesterille (1931-36) sekä keskeneräiseksi jäänyt baletti *Pyörteitä* (1957-60). Lisäksi hänen tuotantoonsa kuuluu lukuisia sinfonisia runoja, kaksi sinfoniaa, kaksi pianokonserttoa ja viulukonsertto. Ihmisenä Klami oli sulkeutunut boheemiluonne — hänen harvapuheisuutensa oli aikanaan suorastaan legendaarista. Hänen musiikkinsa on kuitenkin vastakohta hänen ulospäin näkyneelle olemukselleen — se on räiskyvää, rikkaasti soitinnettua, sitä sävyttää usein moniselitteinen, osittain kätkeyty huumori, ja sen perustyyliä voisi luonnehtia impres-

sionistisin tai folkloristisin piirtein sävytetyksi uusklassismiksi. Klamin tyyllillä ei ole vertailukohtaa muiden suomalaissäveltäjien tyyliässä.

Uuno Klami sävelsi alkusoittonsa ***Suomenlinna*** vuonna 1940, jolloin myös Suomi oli tempautunut toisen maailmansodan maailmanpaloon. Säveltäjän vaimon Toini Klamin mukaan ratkaisevimman virikkeen teokseen antoi kuitenkin Helsingin puolustukseksi 1700-luvun lopulla linnoitettu saari Suomenlinna, jossa Klami oli käynyt ja viipynyt siellä tuntikausia. Ruotsalainen kapellimestari Tor Mann johti alkusoiton kantaesityksen Tukholmassa 21.3.1941.

Suomenlinna herätti kantaesityksen jälkeen isänmaallisen aiheensa johdosta ulkomusiikillisia intohimoja sekä Suomessa että Ruotsissa. Keskusteltiin mm. siitä, onko teos olemukseltaan jopa liiankin sotainen ja vastaako sävellys riittävästi otsikkoaan – oliko sävellys liian ”suomalainen”, vai olisiko siinä pitänyt olla viitteitä myös Ruotsin vallan aikaan (kun Suomenlinna rakennettiin, Suomi kuului vielä Ruotsin kuningaskuntaan, mistä syystä saaren ruotsinkieliseksi nimeksi annettiin tällöin Sveaborg). Klami muutti kiistasta johtuen otsikoksi ”Linna meren äärellä”, mutta se ei vakiintunut yleiseen käyttöön, teos jäi elämään edelleenkin vain *Suomenlinnana*.

Alkuperäinen partituuri tuhoutui vähän myöhemmin toisen maailmansodan aikana Saksassa, ja Klami kirjoitti sävellyksen tämän jälkeen uudelleen luonnossensa pohjalta. Uudistettu versio kantaesitettiin Helsingissä 15.12.1944. Musiikkikriitikko Sulho Ranta oli sitä mieltä, että ”uusiminen oli koitunut teokselle eduksi”, vaikkakaan ”teemallinen aines, josta kohdittain on oltu eri mieltä, ei ole sanottavasti muuttunut”.

Suomenlinna on sävelletty vapaaseen sonaattimuotoon. C-duurissa oleva pääteema on olemukseltaan juhlava, marssinomainen. Leveästi laulava sivuteema etenee Des-duurissa. Kehittelyjaksossa tulee mukaan myös uutta motiivista aineista ja pääteema esiintyy jaksos aikana mm. tihennettynä. Lopussa pääteema soi taas vaskilla uljaassa C-duurissa ja teos päättyy koko orkesterin suureen fortissimoon.

Välittömästi *Suomenlinnan* jälkeen, vuosina 1940-43 syntynyt ***Viulukonsertto*** koki samantapaisten kohtalon kuin edeltäjänsä. Kun konsertto oli soitettu Tukholmassa vuonna 1944, sen partituuri joutui kateisiin. Partituuri löytyi vasta vuosien

1956-57 tienoilla Ruotsin radion nuotistosta. Tällä välin Klami oli ehtinyt kirjoittaa konsertosta jo uuden version vuonna 1954. Molemmat versiot kantaesitti Anja Ignatius Toivo Haapasen johtamissa Helsingin kaupunginorkesterin konserteissa; alkuperäisversion kantaesitys tapahtui 29.10.1943 ja lopullisen version 9.4.1954.

Klamin konserton tärkeimpänä esikuvana oli Jean Sibeliuksen *viulukonsertto*. Esimerkiksi 1. ja 2. osan muotoratkaisut alkuperäisversiossa ovat periaatteessa samat kuin Sibeliuksen konsertossa, vaikkakin itse sävelkielessä yhtymäkohdat Sibeliukseen ovat vain vähäisiä ja merkitykseltään toissijaisia.

Kirjoittaessaan sävellyksensä uudistetun version Klami otti kuitenkin huomioon konserton ensimmäiseen versioon kohdistettua kritiikkiä. Hän lyhensi teosta muutamalla minuutilla poistamalla siitä alkuperäisversion aloittaneen orkesteripääteeman ja ensimmäisen osan kehittelyjaksossa sijainneen suuren kadenssin. Osa sai muutoksista lisää rakenteellista lujuutta. Myös toisen osan pääteeman Klami muokkasi uudistetussa versiossa kokonaan toisenlaiseksi – ehkä sen takia, että ruotsalaiset kritikit olivat moittineet sitä siitä, että se assosioitui niin selvästi sota-aikaiseen iskelmään *Top Hat*. Kaikkein suurimmat muutokset koki finaali – siitä ei säilynyt yhtään tahtia ennallaan, vaikkakin lopullisen version temaattinen materiaali pohjautui edelleen ensimmäisen version finaaliin.

Konserton muokkausprosessi kertoo paljon Klamin sävellystekniikasta. Temaat-
tinen työskentely ei hänelle ollut säveltäessä keskeisintä. Hänen musiikkinsa suurimmat arvot ovat muualla kuin melodii-
kassa, eikä sävellyksen yhtenäisyys synny hänellä sillä, että hän Sibeliuksen tavoin olisi loputtomiin ”takonut” teemojaan toisiinsa yhteensopiviksi ja samalla yhä luonteenomaisemmiksi. Klamin melodiat eivät saa merkityksellisyyttä sävelkuluista sellaisinaan, vaan instrumentaationsa kautta ja siitä, minkälaisessa koloristisessa ja rytmisessä ympäristössä ne sijaitsevat. Siten viulukonserton melodiat pääsevät oikeuksiinsa vain ja nimenomaisesti viululla esitettynä.

Viulukonserton lopullisessa versiossa 1. ja 2. osan tyyli on omintakeista, jäljittelemättömästi ”klamimaista”. Vauhdikas kolmas osa ei ole aivan yhtä persoonallinen, osassa voi kuulla mm. Stravinskin ja Prokofjevin vaikutusta. Klamin konsertto ei ole ns. ”suuri” viulukonsertto, mutta se on silti jäänyt aikakautensa ainoaksi suomalaiseksi viulukonsertoksi, jota edelleenkin tavataan kotimaisissa konserttiohjelmissa.

Vuosina 1957-60 sävelletty, keskeneräiseksi jäänyt baletti ***Pyörteitä*** on suomalaisen musiikin arvoituksellisempia suurteoksia. Klamin kahden muun pääteoksen, *Kalevala-sarjan* ja *Psalmuksen* tavoin *Pyörteiden* syntyprosessi oli hyvin pitkälinen. Ajatus baletin säveltämisestä oli askarruttanut Klamia jo 1930-luvun alusta saakka, jolloin hän alkoi suunnitella koreografista Kalevala-aiheista teosta. Suunnitelmasta muokkautui ensiksi kuitenkin puhdas orkesteriteos, *Kalevala-sarja*, jonka neliosaisen ensimmäisen version (1933) otsikko *Koreografisia kuvia Kalevalasta* viittaa alkulähtökohtana olleeseen balettisuunnitelmaan.

Uuden sysäyksen balettiinsa Klami sai näyttämöpukusuunnittelija ja teatterilavastaja Regina Backbergilta, joka oli omasta aloitteestaan tehnyt 1940-luvun alussa luonnoksia Kalevala-aiheisen baletin roolihahmoiksi. Näihin luonnoksiin Klami tutustui Helsingin Kaupunginorkesterin silloisen kapellimestari Martti Similän välityksellä. Klami alkoi heti suunnitella luonnoksiin pohjautuvaa balettia. Työnsä alkuvaiheissa hän pyysi Regina Backbergia tekemään kanssaan baletin libretton. Libretton alkuversio oli valmiina heinäkuussa 1944, jolloin Backberg lähetti sen Uno Klamille tämän kesäpaikkaan Virolahden Klamilaan. Klami vastasi 24.7.1944 päivätyssä kiitoskirjeessään, että hänellä oli jo jonkinlainen käsitys teoksen yleissävystä, ja muutamia luonnoksiakin hän oli jo tehnyt, jotka Klamin mukaan olivat tosin enemmänkin vain vauhdin ottamista. Hän lupasi aloittaa teoksen varsinaisen säveltämisen Helsinkiin palattuun.

Backbergin libretton teemana oli Kalevalassa kuvattu sammon taonta ja siihen liittyvät tulet, tuulet sekä muut luonnonelementit. Ihmeseppä Ilmarisen lietso-masta ajosta tulee aluksi kaikenlaisia muita esineitä (miekka, vene, hieho ym.), mutta ei ikuisen vaurauden tuovaa ihme-esinettä sampoa ennen kuin vasta lopussa. Klami johti teokselle myöhemmin nimen *Pyörteitä*. Palattuaan syksyn alussa 1944 Klamilasta Helsinkiin Uno Klami ryhtyi työskentelemään kuitenkin toisen sinfoniansa parissa. *Pyörteitä* sai jäädä odottamaan vuoroaan peräti 13 vuoden ajaksi. Ei ole varmaa tietoa, palasiko Klami teokseen aika ajoin 1940-luvun lopulla tai 1950-luvun alussa. Tosissaan hän ryhtyi säveltämään sitä vasta vuonna 1957 Wihurin rahaston ooppera- ja balettisävellyskilpailun antamasta virikkeestä. Baletin ensimmäisen näytöksen harjoituspartituuri valmistui 1958. Klami voitti sillä kilpailun balettisarjan ensipalkinnon. Oopperasarjassa palkittiin säveltäjä Lauri Saikkola oopperalla *Ristin*.

Pyörteiden harjoituspartituurin alkuun kirjoitetusta synopsiksesta selviää, että Klamin tarkoituksena oli luoda teoksesta kolminäytöksinen kokoillan baletti, jonka kesto olisi ollut 105 minuuttia. Kysymyksessä olisi ollut siten Klamin tuotannon laajin teos. Teoksen orkesteripartituurista on valmistunut tai on löydetty vain toinen näytös – toisen näytöksen musiikista Klami kokosi itse kaksi orkesterisarjaa, jotka kantaesitettiin hänen vielä eläessään 1960. Ensimmäisestä näytöksestä on löydetty ainoastaan harjoituspartituuri. Kaikki kolmanteen näytökseen liittyvä materiaali on edelleenkin kateissa. Todennäköisesti näytöstä ei ole koskaan sävelletty, vaikka Klami parissa haastattelussa ilmoittikin baletin valmistumista. Teos jäi kesken ilmeisesti sen takia, että Suomen Kansallisoopperassa hanke joutui jostakin syystä vastatuuleen, jolloin Klami kadotti väliaikaisesti mielenkiintonsa baletin loppuunsaattamiseen. Klamin kuoleman jälkeen keskeisin osa hänen nuottijäämistöstään joutui salaperäisesti kadoksiin, joten täyttää varmuutta *Pyörteiden* valmistumisesta tai valmistumatta jäämisestä ei saada kenties koskaan.

Kun Klami vuonna 1961 kuoli, myös valmistuneet osat *Pyörteistä* joutuivat joko unohduksiin tai kateisiin. Vasta vuonna 1985 säveltäjä ja musiikkiteilijä Erkki Salmenhaara löysi pitkien etsintöjen jälkeen Suomen Kansallisoopperan nuotistosta *Pyörteiden* ensimmäisen ja toisen näytöksen kadonneiksi luullut harjoituspartituurit. Ensimmäisen näytöksen kantaesitys tapahtui allekirjoittaneen orkestroimana Turun musiikkijuhlilla 19.8.1988, Turun kaupunginorkesteria johti Jacques Mercier. Toisen näytöksen musiikki kantaesitettiin kokonaisuudessaan vasta 1991, Lahden kaupunginorkesteria johti Osmo Vänskä.

Vieläkään *Pyörteitä* ei ole esimerkiksi *Kalevala-sarjalla* täydennettynä esitetty siinä asussa mihin Klami oli sen tarkoittanut, baletina.

* * * * *

Ensimmäisen näytöksen orkestrointi syntyi halusta pelastaa soivaan muotoon tämän Klamin tuotannossa ilmeeltään ainutlaatuisen, atonaalisuutta lähestyvä sävellyksen musiikki. Vuonna 1988 tehty soitinnus on monestakin syystä melko vapaa, alkuperäiseen sävelkudokseen on sävelletty lisää vastaääniä, 6. osassa on tiivistetty muotoa, paikoin dynamiikkaa ja tempoja on muutettu. Kaiken kaikkiaan orkestroinnissa ei ole pyritty autenttiseen Klami-tyyliin – kokonaisuutta on yritetty soitinnuksellisin keinoin saada sinfonisemmaksi, myös konserttimusiikkina toimivaksi kokonaisuudeksi. Silti soitinnuksen lähtökohtana on ollut pyrkimys

tehdä mahdollisimman hyvin oikeutta säveltäjän suurisuuntaisille musiikkinäilylle.

© *Kalevi Aho 1997*

Jennifer Koh tuli kansainväliseen tietoisuuteen kun hän voitti, nuorimpana finalistina, Tšaikovski-viulukilpailun Moskovassa 1994, jossa hänet palkittiin myös kaikilla erityispalkinnoilla. Jennifer Koh opiskelee musiikkia ja englantilaista kirjallisuutta Chigagossa Oberlin Collegessa. Nuoresta iästään huolimatta Koh on konsertoinut menestyksekkäästi solistina ja omin konsertein eri puolilla maailmaa mm. USA:ssa, uusintakonsertit Chicagon Sinfoniaorkesterin kanssa, sekä Euroopassa, Venäjällä, Koreassa ja Japanissa.

Sinfonia Lahti (Lahden kaupunginorkesteri) perustettiin vuonna 1949 vaaliin vuonna 1910 toimintansa aloittaneen Lahden Musiikinystävien orkesterin perinteitä. Viime vuosina orkesteri on noussut kapellimestari Osmo Vänskän (päävierailija 1985-88, taiteellinen johtaja 1988-) johdolla yhdeksi Pohjoismaiden merkittävimmistä orkestereista. Kuuluisimpia saavutuksia ovat Sibelius-levytysten Gramophone Award -palkinnot vuonna 1991 (BIS-CD-500/*viulukonserton* alkuperäisversion ensilevytys) ja vuonna 1996 (BIS-CD-800/*viidennen sinfonian* alkuperäisversion ensilevytys) sekä Grand Prix du Disque vuonna 1993 (BIS-CD-581/*Myrskyn* kokonaislevytys).

Sinfonia Lahti konsertoi Lahden konserttitalossa (arkkitehdit Heikki ja Kaija Siren, 1954) ja Ristinkirkossa (Alvar Aalto, 1978), jossa tehdään kaikki levytykset. Orkesteri esiintyy usein myös Helsingissä ja se on kutsuttu konsertoimaan useille musiikkijuhlille sekä mm. Saksaan, Ranskaan, Ruotsiin ja Venäjälle Pietariin. Orkesteri levyttää säännöllisesti BIS levy-yhtiölle.

Osmo Vänskä (s. 1953) opiskeli orkesterinjohtoa Sibelius-Akatemiassa Jorma Panulan johdolla ja suoritti kapellimestaritutkinnon vuonna 1979. Hän on lisäksi opiskellut yksityisesti Lontoossa ja Länsi-Berliinissä sekä osallistunut Rafael Kubelikin mestarikurssiin Luzernissa. Osmo Vänskä on myös taitava klarinetisti.

Vuonna 1982 Osmo Vänskä voitti Besançonin kansainvälisen nuorten kapellimestarien kilpailun, minkä jälkeen hän on johtanut säännöllisesti Suomen, Norjan ja Ruotsin suurimpia orkestereita. Hänen kansainvälinen uransa on kehittynyt

nopeasti myös Skandinavian ulkopuolelle ja hän on työskennellyt mm. Ranskassa, Skotlannissa, Hollannissa, Tšekkoslovakiassa, Virossa ja Japanissa.

Oopperakapellimestarina Osmo Vänskä on esiintynyt Savonlinnan Oopperajuhlilla, Tukholman Kuninkaallisessa Oopperassa ja Suomen Kansallisoopperassa. Sinfonia Lahden päävierailijaksi Osmo Vänskä kutsuttiin syksystä 1985 alkaen ja syksyllä 1988 hän aloitti työnsä orkesterin taiteellisena johtajana. Islannin sinfoniaorkesterin ylikapellimestarina hän oli 1993-1995. Vuodesta 1996 alkaen hän on myös BBC Scottish Symphony Orchestran ylikapellimestari. Vänskä levyttää säännöllisesti BIS levy-yhtiölle.

Uuno Klami ist eines der seltsamsten Phänomene in der Geschichte der finnischen Musik. Er wurde am 20. September 1900 in Virolahti geboren — einem kleinen Dorf auf dem Lande am Ufer des Finnischen Meerbusens, unweit der heutigen Grenze zwischen Finnland und Rußland. In seinem Heimatdorf konnte er nicht viele musikalische Anregungen bekommen, aber trotzdem faßte er noch in der Grundschule den Entschluß, Komponist zu werden. 1915 wurde er im Alter von 15 Jahren in das Helsinkier Konservatorium aufgenommen (die heutige Sibelius-Akademie), wo er bei Erkki Melartin Komposition studierte. Klami unterbrach seine Studien ein paar Jahre lang, um im estnischen Unabhängigkeitskrieg (1918) und im Feldzug nach Aunus (1919) zu dienen, den finnische Freiwillige unternahmen, um die karelische Provinz Aunus zwischen den Ladoga- und Onegaseen zu befreien, und sie Finnland anzugliedern.

Ein französischer Ton ist bereits in seinen frühesten Kompositionen aus den 1920er Jahren zu spüren, und aus diesem Grunde war es für ihn natürlich, Paris als Ort seines ersten Studienaufenthaltes 1924-25 zu wählen. In Paris ließ sich Klami in erster Linie von Florent Schmitt und Maurice Ravel inspirieren, obwohl er dort keine systematischen Kompositionsstudien betrieb. Das erste Konzert mit Musik von ihm 1928 in Helsinki erregte großes Aufsehen — das Hauptwerk war die *Karelische Rhapsodie* (1927), ein Orchesterwerk, wo karelische Volksmelodien auf unkonventionelle, humorvolle und frische Weise verwendet werden. Sein zweiter ausländischer Studienbesuch ging 1929 nach Wien, wo er, laut eigener Angaben, sechs Monate lang bei Hans Gál studierte.

Fast sein ganzes Leben lang arbeitete Klami als freischaffender Komponist. 1932-59 schrieb er auch Musikkritiken für Finnlands größte Tageszeitung, *Helsingin Sanomat*. 1959 wurde er zum Mitglied der Finnischen Akademie gewählt. Er starb unerwartet an einem Herzanfall in seinem Sommerhaus in Virolahti am 29. Mai 1961.

Klami war in erster Linie Orchesterkomponist — der Großteil seiner bescheidenen Kammermusik stammt aus seinen Studienjahren, während seine Vokalmusik quantitativ begrenzt und von zweitrangiger Bedeutung ist. Seine Hauptwerke sind die *Kalevala-Suite* für Orchester (1929-33/1943; BIS-CD-676), *Psalmus* für gemischten Chor, Gesangssolisten und Orchester (1931-36) und das unvollendete Ballett *Wirbel* (1957-60). Außerdem umfaßt sein Werkverzeichnis zahlreiche symphonische Dichtungen, zwei Symphonien, zwei Klavierkonzerte und ein Violinkonzert. Klamis Persönlichkeit war zugleich zurückhaltend und bohemisch — seine Schweigsamkeit war damals legendär. Seine Musik stimmt aber mit seiner äußeren Erscheinung ganz und gar nicht überein: sie funkelt, ist reich orchestriert und von einem häufig zweideutigen, halb verborgenen Humor gefärbt, und der Stil könnte prinzipiell als neoklassizistisch charakterisiert werden, vor impressionistischen oder folkloristischen Zügen prickelnd. In Klamis Stil gibt es keine Berührungspunkte mit anderen finnischen Komponisten.

Uuno Klami komponierte seine Ouvertüre ***Suomenlinna*** 1940, nachdem Finnland in die Feuersbrunst des zweiten Weltkrieges hereingezogen worden war. Laut der Gattin des Komponisten, Toini Klami, kam der entscheidende Impuls zum Stück von der Inselgruppe Suomenlinna bei Helsinki, die im 18. Jahrhundert zur Verteidigung der Stadt befestigt wurde; Klami hatte die Inseln besucht und hatte viele Stunden lang dort geweilt. Der schwedische Dirigent Tor Mann leitete die Uraufführung in Stockholm am 21. März 1941.

Wegen des patriotischen Themas erweckte die Uraufführung von *Suomenlinna* außermusikalische Leidenschaften sowohl in Finnland als auch in Schweden. Beispielsweise fragte man sich, ob der Charakter des Stücks zu kriegerisch war, ob er dem Titel genügend angepaßt war — war das Werk zu „finnisch“, oder hätte es auch Anspielungen auf die Zeit der schwedischen Herrschaft enthalten sollen (als Suomenlinna erbaut wurde, gehörte Finnland noch zum Königreich Schweden, was den schwedischen Namen Sveaborg erklärt). Diese Auseinandersetzung veranlaßte

Klami, den Titel auf „Die Festung am Meer“ zu ändern, aber der neue Titel konnte sich nie durchsetzen, und das Werk ist heute nach wie vor als *Suomenlinna* bekannt.

Etwas später im Krieg ist die Originalpartitur in Deutschland verschollen, woraufhin Klami das Stück nochmals schrieb, von den Originalskizzen ausgehend. Die neue Fassung wurde in Helsinki am 15. Dezember 1944 uraufgeführt. Der Musikkritiker Sulho Ranta fand, daß „die Revision vorteilhaft für das Werk war“, obwohl „das thematische Material, das teilweise verschiedene Reaktionen hervorgerufen hatte, ist nicht wesentlich verändert worden“.

Suomenlinna ist in freier Sonatenform geschrieben. Das Hauptthema, in C-Dur, hat einen festlichen, marschähnlichen Charakter. Das breite, kantable Seitenthema ist in Des-Dur. Auch der Durchführungsteil bringt neues motivisches Material, und in diesem Abschnitt erscheint das Hauptthema auch in der Diminution. Schließlich ertönt das Hauptthema in C-Dur majestätisch im Blech, und das Werk endet mit einem großartigen Fortissimo des ganzen Orchesters.

Das unmittelbar nach *Suomenlinna* geschriebene **Violinkonzert** (1940-43) erlitt dasselbe Schicksal wie der Vorgänger. Als das Konzert 1944 in Stockholm gespielt wurde, ging die Partitur verloren; sie wurde erst 1956-57 im Archiv des Schwedischen Rundfunks wieder gefunden. In der Zwischenzeit hatte sich Klami Zeit genommen, das Werk nochmals niederzuschreiben; die neue Fassung wurde 1954 vollendet. Die Uraufführungen beider Fassungen wurden von Anja Ignatius mit dem Helsingfors Philharmonischen Orchester unter der Leitung von Toivo Haapana gespielt. Die Originalfassung wurde am 29. Oktober 1943, die Endfassung am 9. April 1954 erstmals gespielt.

Das wichtigste Vorbild für Klamis Werk war das Violinkonzert von Jean Sibelius. Zum Beispiel sind die Formlösungen des ersten und zweiten Satzes in der Originalfassung dieselben wie in Sibelius' Konzert, selbst wenn die Berührungspunkte mit Sibelius hinsichtlich der eigentlichen Musiksprache von geringer Bedeutung sind. Als er die revidierte Fassung dieses Werks schrieb, beachtete Klami aber die Kritik, die an der Originalfassung geübt worden war. Er kürzte das Konzert um einige Minuten, indem er das Hauptthema im Orchester am Anfang und die umfangreiche Kadenz in der Durchführung strich. Durch diese Veränderungen gewann der Satz an struktureller Kraft. In der revidierten Fassung formte Klami auch das Hauptthema des zweiten Satzes völlig neu — vielleicht weil die schwedischen Kritiker bean-

standet hatten, daß es zu sehr an den beliebten Schlager *Top Hat* aus den Kriegsjahren erinnerte. Die wichtigsten Veränderungen wurden am Finale vorgenommen – kein einziger Takt des Originals blieb erhalten, sondern es basiert lediglich das thematische Material der Endfassung auf dem Finale der Originalfassung.

Die Entstehungsgeschichte des Konzerts erzählt uns viel über Klamis Kompositionstechnik. Für ihn war das Erarbeiten der Themen kein zentraler Teil des Kompositionsvorganges. Der Wert seiner Musik liegt nicht in den Melodien, und er gestaltet auch nicht dadurch das Werk einheitlich, daß er die Themen dauernd „schmiedet“, so daß sie kompatibel und zugleich charakteristischer werden (nach der Art von Sibelius). Klamis Melodien sind nicht aufgrund der Töne selbst bemerkenswert, sondern eher wegen der Art, auf welche sie orchestriert sind, und wegen der Natur der koloristischen und rhythmischen Umgebung, in der sie sich befinden. Somit kommen die Melodien des *Violinkonzerts* nur dann zur Geltung, wenn sie auf der Violine gespielt werden.

Der Stil des ersten und zweiten Satzes des *Violinkonzerts* ist eigenartig und unnachahmlich „Klamisch“. Im schnellen dritten Satz sind Einflüsse von Strawinsky und Prokofjew merkbar. Klamis *Violinkonzert* ist keines der sogenannten „großen“ Violinkonzerte, aber es ist trotzdem das einzige finnische Violinkonzert der damaligen Zeit, das heute noch auf finnischen Konzertprogrammen erscheint.

Das Ballett *Wirbel*, 1957-60 geschrieben aber nie vollendet, ist eines der rätselhaftesten Werke in der Gattung der groß angelegten finnischen Musik. Wie bei Klamis zwei anderen Hauptwerken, der *Kalevala-Suite* und *Psalmus*, erstreckte sich die Arbeit an *Wirbel* über einen erheblichen Zeitraum. Der Gedanke, ein Ballett zu komponieren, hatte Klami seit den frühen 1930er Jahren beschäftigt, als er ein choreographisches Werk zu planen begann, das auf Themen aus dem finnischen Nationalepos *Kalevala* basieren sollte. Aus diesen Plänen entstand aber zunächst ein rein orchestrales Werk, die *Kalevala-Suite*: Daß dieses Werk seinen Ursprung in Klamis Ballettplänen hatte, wird vom Titel *Choreographische Bilder aus der Kalevala* verraten, der auf der Partitur der ursprünglichen Fassung in vier Sätzen (1933) zu finden ist.

Eine neue Anregung, ein Ballett in Angriff zu nehmen, bekam Klami von der Kostüm- und Bühnenbildnerin Regina Backberg, die in den frühen 1940er Jahren unabhängig von ihm Skizzen für die Personen eines *Kalevala*-Balletts machte.

Durch Martti Similä, den damaligen Dirigenten des Helsinkier Philharmonischen Orchesters, lernte Klami diese Skizzen kennen, und er begann sofort, Pläne für ein auf ihnen basierendes Ballett zu entwerfen. In den frühen Stadien des Vorhabens bat er Regina Backberg, mit ihm am Libretto des Balletts zu arbeiten. Die erste Fassung des Librettos wurde im Juli 1944 fertiggestellt, und Backberg sandte sie an Klami in sein Sommerhaus, Klamila, in Virolahti. Am 24. Juli 1944 erklärte Klami in seinem Dankbrief, daß er bereits eine gewisse Vorstellung vom allgemeinen Ton des Werks hatte, und daß er bereits einige Skizzen gemacht hatte, die seines Erachtens eher eine Art Vorbereitung waren. Er versprach, nach seiner Rückkehr nach Helsinki die Arbeit an dem Stück ernsthaft zu beginnen.

Das Thema in Backbergs Libretto war das Schmieden von Sampo (einem magischen Gegenstand, der seinem Besitzer ewiges Wohl bringt) in der *Kalevala*, und die begleitenden Flammen, Winde und andere Naturelemente. Der gut belüftete Schmelzofen von Ilmarinen, einem Schmied mit magischen Kräften, bringt zunächst alle möglichen anderen Gegenstände hervor (wie ein Schwert, ein Boot und eine Färse), und der magische Sampo, der ewiges Wohlergehen bringt, erscheint erst kurz vor dem Schluß. Klami gab dem Werk später den Namen *Wirbel*. Als er im Frühherbst 1944 von Klamila nach Helsinki zurückkehrte, begann Uno Klami aber die Arbeit an seiner *zweiten Symphonie*; dreizehn Jahre sollten vergehen, bevor die *Wirbel* an die Reihe kam. Man weiß nicht mit Sicherheit, ob Klami in den späten 1940er und frühen 1950er Jahren hin und wieder zum Ballett zurückkehrte, aber eine ernsthafte Kompositionsarbeit begann er erst 1957, angeregt durch die Möglichkeit einer Teilnahme am Opern- und Ballettkompositionswettbewerb der Wihuri-Stiftung. Ein Klavierauszug des ersten Aktes wurde 1958 fertiggestellt, und mit ihm errang Klami den ersten Preis in der Ballettabteilung des Wettbewerbs. Der Opernpreis ging an Lauri Saikkola für die Oper *Ristin*.

Die Synopsis am Beginn des erwähnten Klavierauszugs verrät, daß Klami vorhatte, ein abendfüllendes Ballett in drei Akten mit einer Gesamtdauer von 105 Minuten zu schreiben. So ein Werk wäre seine umfangreichste Komposition geworden. Nur für den zweiten Akt wurde die Orchesterpartitur vollendet (bzw. gefunden). Klami stellte selbst zwei Orchestersuiten aus der Musik zum zweiten Akt zusammen, und diese wurden 1960, noch zu seinen Lebzeiten, uraufgeführt. Vom ersten Akt ist nur der Klavierauszug gefunden worden, während das gesamte, mit

dem dritten Akt verbundene Material fehlt. Wahrscheinlich ist, daß die Musik zum dritten Akt nie komponiert wurde, obwohl Klami bei mehreren Interviews vom Ballett als vollendet sprach. Daß das Werk unvollendet blieb, hatte vermutlich mit Schwierigkeiten bei der Planung an der Finnischen Nationaloper zu tun, woraufhin Klami momentan sein Interesse für die Vollendung des Balletts verlor. Nach Klamis Tod ist eine bedeutende Anzahl seiner Manuskripte auf rätselhafte Weise verschollen, mit dem Ergebnis, daß es vielleicht nie möglich sein wird, mit Sicherheit festzustellen, ob *Wirbel* jemals vollendet wurde.

Bei Klamis Tod 1961 waren sogar die fertiggestellten Teile der *Wirbel* entweder in Vergessenheit geraten oder verlorengegangen. Erst 1985 gelang es dem Komponisten und Musikwissenschaftler Erkki Salmenhaara nach langer Suche, die verloren geglaubten Klavierauszüge des ersten und zweiten Aktes im Archiv der Finnischen Nationaloper finden. Die erste Aufführung des ersten Aktes, vom Unterzeichneten orchestriert, wurde vom Turkuer Philharmonischen Orchester unter der Leitung von Jacques Mercier beim Turkuer Musikfestival am 19. August 1988 gespielt. Die Musik des zweiten Aktes wurde erst 1991 als Ganzes gespielt, als Osmo Vänskä das Symphonieorchester Lahti bei der Uraufführung dirigierte.

Wirbel wurde noch nicht in der von Klami beabsichtigten Form aufgeführt — als Ballett. Man könnte beispielsweise daraus ein dreiaktiges Ballett machen, indem man die *Kalevala-Suite* als Akt 1 einsetzen würde, denn der kraftvolle und symphonische erste Akt könnte auch ausgezeichnet als letzter Akt des Balletts dienen.

* * * * *

Die Ausdrucksart in *Wirbel* ist einzigartig in Klamis Schaffen. Die harmonische Sprache ist unkonventionell, und die Musik des ersten Aktes tritt gelegentlich nahe an die freie Atonalität heran. Meine Orchestration entsprang dem Wunsch, diese höchst originelle Partitur zu erhalten, und sie hörbar zu machen. Aus verschiedenen Gründen ist dieses 1988 gemachte Arrangement recht frei. Zusätzliche Gegenstimmen sind dem Original hinzugefügt worden, die Struktur des sechsten Satzes wurde gestrafft, stellenweise wurden Dynamik und Tempo verändert. Insgesamt erhebt diese Orchestration keinen Anspruch darauf, in Klamis authentischem Stil zu sein — durch die Orchestration wird versucht, eher ein symphonisches Ganzes zu schaffen, dazu noch als Konzertwerk existenzfähig. Der Aus-

gangspunkt für diese Orchestration war aber trotz allem der Wunsch, der weitreichenden musikalischen Vision des Komponisten gerecht zu werden.

© **Kalevi Aho 1997**

Jennifer Koh wurde schlagartig berühmt, als sie, als jüngste Finalistin, die silberne Medaille und sämtliche Sonderpreise beim Tschajkowskij-Wettbewerb in Moskau 1994 gewann. Sie studierte Violine und Englisch am Oberlin College, USA. Trotz ihrer Jugend erschien sie als Solistin mit und ohne Orchester in den ganzen USA, darunter mehrmals mit dem Chicago Symphony Orchestra, sowie in Westeuropa, Rußland, Korea und Japan.

Das **Symphonieorchester Lahti (Sinfonia Lahti)** wurde 1949 gegründet, um die 1910 von der Gesellschaft der Musikfreunde Lahtis errichteten Traditionen aufrechtzuerhalten. In späteren Jahren entwickelte sich das Orchester unter der Leitung seines Dirigenten Osmo Vänskä (erster Gastdirigent 1985-88, Chefdirigent seit 1988) zu einem der bemerkenswertesten in den skandinavischen Ländern. Für seine Aufnahmen der Urfassungen von Sibelius' *Violinkonzert* (BIS-CD-500) und *fünfter Symphonie* (BIS-CD-800) erhielt es den berühmten Gramophone Award und andere internationale Auszeichnungen, für die Gesamtaufnahme der Musik von Sibelius' *Sturm* (BIS-CD-581) den Grand Prix der Académie Charles Cros (1993). Neben der regelmäßigen Tätigkeit bei Symphoniekonzerten, Operaufführungen und Aufnahmen hat das Orchester ein umfangreiches Entwicklungsprogramm für Kinder- und Jugendmusik.

Die Sinfonia Lahti spielt wöchentliche Konzerte im Konzerthaus Lahti (Architekten Heikki und Kaija Siren, 1954) und in der Kreuzkirche (Alvar Aalto, 1978), in der auch sämtliche Aufnahmen gemacht wurden. Das Orchester erscheint auch regelmäßig in Helsinki und spielte bei zahlreichen Festivals, darunter dem Helsinki Festival, der Helsinki Biennale (zeitgenössische Musik) und der Internationalen Orgelwoche in Lahti. Das Orchester unternahm Konzertreisen durch Deutschland und Frankreich und spielt regelmäßig in St. Petersburg. Zu den Plänen für die Zukunft gehören Konzerte in anderen europäischen Ländern. Das Symphonieorchester Lahti macht regelmäßige Aufnahmen für BIS.

Osmo Vänskä (geb. 1953) studierte Dirigieren an der Sibelius-Akademie unter der Leitung von Jorma Panula und legte 1979 das Dirigierexamen ab. Außerdem hat er Privatunterricht in London und Berlin-West absolviert und an einem Meisterkurs von Rafael Kubelík in Luzern teilgenommen. Osmo Vänskä ist auch ein hervorragender Klarinetist.

1982 war Osmo Vänskä Sieger im internationalen Wettbewerb junger Dirigenten in Besançon, und hiernach hat er regelmäßig in Finnland, Norwegen und Schweden große Orchester geleitet. Seine Karriere hat auch außerhalb Skandinaviens rasche Fortschritte gemacht, so hat er u.a. in Frankreich, Holland, der Tschechoslowakei, Estland und Japan gearbeitet.

Zum ersten Gastdirigenten des Symphonieorchesters Lahti (Sinfonia Lahti) wurde Osmo Vänskä im Herbst 1985 berufen. Im Herbst 1988 wiederum nahm er seine Tätigkeit als künstlerischer Leiter des Orchesters auf. 1993-95 war er auch Chefdirigent des Isländischen Symphonieorchesters, und ab 1996 ist er Chefdirigent des BBC Scottish Symphony Orchestra. Er macht regelmäßig Aufnahmen für BIS.

Uuno Klami est l'un des phénomènes les plus extraordinaires de l'histoire de la musique en Finlande. Klami est né à Virolahti — un petit village de campagne sur le bord du golf de Finlande, près de la frontière actuelle entre la Finlande et la Russie, le 20 septembre 1900. Dans son village natal, il reçut peu de stimulation musicale mais il décida toutefois de devenir compositeur sur les bancs de l'école primaire. En 1915, à l'âge de 15 ans, il fut admis au conservatoire d'Helsinki (maintenant l'Académie Sibelius) où il étudia la composition avec Erkki Melartin. Klami interrompit ses études pendant une couple d'années pour servir à la guerre d'indépendance de l'Estonie (1918) et à l'"Aunuksen sotaretki" (une expédition militaire entreprise en 1919 par des volontaires finlandais pour libérer la province d'Aunus en Carélie, entre le lac Ladoga et le lac Onega, et pour l'incorporer à la Finlande).

Un accent français se distingue même dans ses toutes premières compositions des années 1920 et c'est pourquoi il lui fut naturel de choisir Paris comme but de sa première visite d'études à l'étranger en 1924-25. A Paris, Klami s'inspira principalement de Florent Schmitt et de Maurice Ravel quoiqu'il n'entreprit pas d'études systématiques de composition pendant son séjour. Le premier concert consacré à sa

musique eut lieu à Helsinki en 1928 et il attira beaucoup d'attention — son œuvre principale fut la *Rhapsodie carélienne* (1927), une composition pour orchestre dans laquelle il emploie des airs folkloriques caréliens d'une manière non-conventionnelle, humoristique et nouvelle. Sa seconde visite d'études à l'étranger, en 1929, fut à Vienne où, selon ses propres dires, il étudia pendant six mois avec Hans Gál.

Klami travailla comme compositeur autonome presque toute sa vie; entre 1932 et 1959, il écrivit aussi des critiques musicales pour le plus grand quotidien de la Finlande, le *Helsingin Sanomat*. En 1959, il fut élu membre de l'Académie Finlandaise. Il mourut subitement d'une crise cardiaque à sa maison d'été à Virolahti le 29 mai 1961.

Klami composa principalement pour orchestre — la plus grande partie de sa modeste production de chambre date de ses années d'études tandis que sa musique vocale est d'importance secondaire et limitée en quantité. Ses œuvres les plus importantes sont la *Suite Kalevala* pour orchestre (1929-33/1943; BIS-CD-676), *Psalmus* pour chœur mixte, solistes et orchestre (1931-36) et le ballet inachevé *Tourbillons* (1957-60). De plus, son catalogue d'œuvres renferme de nombreux poèmes symphoniques, deux symphonies, deux concertos pour piano et un concerto pour violon. Klami avait une personnalité réservée bien que bohémienne — sa taciturnité était légendaire en son temps. Sa musique est cependant totalement à l'opposé de son apparence extérieure: elle est pétillante, richement orchestrée, pénétrée d'un humour souvent ambigu, à demi-caché; son style fondamental pourrait être décrit comme néo-classique, teinté de couleur impressionniste ou folkloriste. Le style de Klami n'a pas de point commun avec celui d'autres compositeurs finlandais.

Uuno Klami composa l'ouverture *Suomenlinna* en 1940, après que la Finlande fût engagée dans le conflit international de la seconde guerre mondiale. Selon la femme du compositeur, Toini Klami, l'impulsion décisive de composer la pièce provint en fait de l'archipel nommé Suomenlinna près d'Helsinki, dont les îles furent fortifiées au 18e siècle pour défendre la ville; Klami les avait visitées et y était resté plusieurs heures. Le chef d'orchestre suédois Tor Mann donna la création de l'ouverture à Stockholm le 21 mars 1941.

A cause du sujet patriotique de *Suomenlinna*, la création souleva des passions extramusicales en Finlande comme en Suède. On se demanda, par exemple, si la nature de la pièce était trop propice à la guerre, si elle correspondait suffisamment

à son titre, était-elle trop “finlandaise” ou aurait-elle dû aussi avoir des références à la période de la dominance suédoise (du temps de la construction de Suomenlinna, la Finlande appartenait encore au royaume de la Suède, ce qui explique son nom suédois de Sveaborg. Cette dispute poussa Klami à changer le titre pour “La forteresse sur la mer” mais ce nouveau titre ne fut pas généralement accepté et l’œuvre reste connue aujourd’hui simplement comme *Suomenlinna*.

Un peu plus tard au cours de la seconde guerre mondiale, la partition originale fut détruite en Allemagne et Klami récrivit la pièce à partir de ses esquisses originales. La nouvelle version fut créée à Helsinki le 15 décembre 1944. Le critique musical Sulho Ranta trouva que “la révision se montra à l’avantage de l’œuvre” quoique “le matériau thématique, dont certaines parties avaient provoqué des réactions diverses, n’avait pas tellement changé.”

Suomenlinna est une composition en forme de sonate libre. Le thème principal en do majeur présente un caractère festif de marche. Le large thème secondaire est en ré bémol majeur. Le développement introduit un nouveau matériau motivique et, dans ce passage, le thème principal apparaît aussi en diminution. Il finit par résonner, grandiose, aux cuivres en do majeur et l’œuvre se termine avec un grand *fortissimo* dans tout l’orchestre.

Écrit immédiatement après *Suomenlinna* dans les années 1940-43, le **Concerto pour violon** hérita du sort de son prédécesseur. Quand le concerto fut joué à Stockholm en 1944, la partition fut perdue; elle fut redécouverte en 1956-57 dans les archives de la Société de Diffusion Suédoise. Entretemps, Klami avait trouvé le temps de récrire le concerto et la nouvelle version date de 1954. Les deux versions furent créées par Anja Ignatius lors de concerts donnés par l’Orchestre Philharmonique d’Helsinki dirigé par Toivo Haapanen; la version originale fut exécutée pour la première fois le 29 octobre 1943 et la finale, le 9 avril 1954.

Le modèle principal de la pièce de Klami est le *concerto pour violon* de Jean Sibelius. Les solutions de forme par exemple dans les premier et second mouvements de la version originale sont essentiellement les mêmes que celles du concerto de Sibelius quoique, en termes du langage musical, les points communs avec Sibelius sont mineurs et d’importance réduite. En écrivant la version révisée de sa pièce, Klami tint compte des critiques dirigées contre la version originale. Il raccourcit le concerto de plusieurs minutes, omettant l’exposition orchestrale du thème

principal au début et la cadence prolongée du développement. Ces révisions donnèrent au mouvement une force structurale accrue. Dans la version révisée, Klami reforma aussi complètement le thème principal du second mouvement — peut-être parce que les critiques suédois s'étaient plaints qu'il ressemblait trop à la chanson populaire de guerre *Top Hat*. Les révisions les plus substantielles touchèrent le finale — pas une seule mesure de l'original n'a été retenue: le matériau thématique de la version finale n'est que basé sur le finale de la version originale.

Les origines du concerto nous disent beaucoup sur la technique de composition de Klami. Pour lui, le développement des thèmes n'était pas une partie centrale du procédé de composition. La valeur de sa musique ne repose pas dans les mélodies; il ne crée pas non plus l'unité de l'œuvre en "fabriquant" constamment les thèmes pour qu'ils soient compatibles et en même temps plus caractéristiques (à la manière de Sibelius). Les mélodies de Klami ne sont pas remarquables par leurs notes mais plutôt par la manière dont elles sont orchestrées et par la nature du milieu coloriste et rythmique dans lequel elles sont situées. On ne rend donc justice aux mélodies du *Concerto pour violon* qu'en les jouant sur le violon.

Le style des premier et second mouvements du *Concerto pour violon* est particulier et inimitablement "klamien". On peut discerner les influences de Stravinsky et de Prokofiev dans le rapide troisième mouvement. Le *Concerto pour violon* de Klami ne compte pas parmi l'un des dits "grands" concertos pour violon mais il est néanmoins le seul concerto pour violon finlandais de sa période à encore figurer régulièrement aux programmes de concerts finlandais.

Le ballet *Tourbillons*, écrit en 1957-60 mais jamais terminé, est l'une des œuvres les plus énigmatiques de la musique finlandaise de grande échelle. Comme c'est le cas des deux autres œuvres principales de Klami, la *Suite de Kalevala* et *Psalmus*, la composition de *Tourbillons* s'étendit sur une période de temps considérable. L'idée de composer un ballet avait occupé Klami depuis le début des années 1930 quand il ébaucha une œuvre chorégraphique basée sur les thèmes du *Kalevala* (le poème épique national finlandais). Cette ambition donna d'abord naissance à une œuvre purement orchestrale, la *Suite de Kalevala*: l'origine de cette œuvre dans les plans de ballet de Klami est révélée par le titre *Tableaux chorégraphiques du Kalevala* porté par la version originale en quatre mouvements de la partition (1933).

Klami fut à nouveau poussé à travailler sur un ballet grâce à la dessinatrice de décors et de costumes de théâtre Regina Backberg qui, au début des années 40, avait de sa propre initiative fait des croquis des caractères d'un éventuel ballet de *Kalevala*. Après avoir vu ces esquisses par l'entremise de Martti Similä, qui était alors le chef de l'Orchestre Philharmonique d'Helsinki, Klami se mit immédiatement à faire des plans d'un ballet basé sur eux. Aux premiers stades du projet, il demanda à Regina Backberg de travailler avec lui sur le livret du ballet. La première version du livret fut terminée en juillet 1944 et Backberg l'envoya à Klami qui séjournait dans sa maison d'été Klamila à Virolahti. Le 24 juillet 1944, Klami expliqua dans sa lettre de remerciement qu'il avait déjà une vue d'ensemble du ton de l'œuvre et qu'il avait déjà fait de nombreux croquis qui, selon lui, étaient plus pratiques. Il promit de commencer un travail sérieux sur la pièce à son retour à Helsinki.

Le thème du livret de Backberg est un déguisement du Sampo (un objet magique qui apporte une prospérité éternelle à son propriétaire) dans le *Kalevala* ainsi que les flammes, vents et autres éléments de la nature qui l'accompagnent. De la fournaise bien chauffée d'Ilmarinen, un forgeron aux pouvoirs magiques, sortent au début toutes sortes d'autres objets (une épée, un bateau et une génisse par exemple) mais le Sampo magique qui apporte une prospérité éternelle n'est forgé qu'à la toute fin. Klami intitula ensuite l'œuvre *Tourbillons*. Après avoir quitté Klamila pour Helsinki au début de l'automne 1944, Uno Klami commença son travail sur la *seconde symphonie*; treize ans devaient s'écouler avant que ce soit le tour de *Tourbillons*. On ne sait pas exactement si Klami n'est pas retourné à la composition de cette œuvre de temps en temps à la fin des années 40 ou au début des 50. Il ne s'est pas mis sérieusement à cette composition avant 1957, poussé par le projet de participer au concours de composition d'opéra et de ballet de la fondation Wihuri. Une partition de répétition du premier acte fut terminée en 1958 et Klami gagna avec elle la partie de ballet du concours. Le prix d'opéra fut accordé à Lauri Saikkola pour son opéra *Ristin*.

Le résumé écrit au début de la partition de répétition de *Tourbillons* révèle que Klami projetait d'écrire un ballet complet en trois actes d'une durée de 105 minutes. Une telle œuvre aurait été la plus longue composition de Klami. Il n'a terminé (ou bien on n'a trouvé) que la partition orchestrale du deuxième acte. Klami arrangea

lui-même deux suites orchestrales à partir de la musique du deuxième acte et elles furent créées de son vivant, en 1960. On n'a trouvé que la partition orchestrale de répétition du premier acte; tout le matériau relatif au troisième acte est encore manquant. Il semble probable que la musique du troisième acte n'ait jamais été composée quoique Klami dit, dans plusieurs interviews, que le ballet était terminé. L'œuvre resta probablement inachevée parce que le projet de l'Opéra National Finlandais connut des difficultés et Klami se désintéressa momentanément du ballet. Après le décès de Klami, un nombre important de ses manuscrits restants disparut mystérieusement; c'est pourquoi il ne sera peut-être jamais possible d'établir avec certitude si oui ou non *Tourbillons* a été terminé.

A la mort de Klami en 1961, même les sections complétées de *Tourbillons* étaient ou oubliées ou perdues. Ce n'est qu'en 1985, après de longues recherches, que le compositeur et musicologue Erkki Salmenhaara trouva les partitions de répétition des premier et second actes de *Tourbillons*, qu'on avait cru perdues, dans les archives de musique de l'Opéra National Finlandais. La création du premier acte — orchestré par le soussigné — fut donnée par l'Orchestre Philharmonique de Turku dirigé par Jacques Mercier au festival de musique de Turku le 19 août 1988. La musique du second acte ne fut pas exécutée en entier avant 1991 alors qu'elle fut créée par l'Orchestre Symphonique de Lahti dirigé par Osmo Vänskä.

Tourbillons n'a pas encore été joué dans la forme voulue par Klami — comme ballet. Il pourrait par exemple former un ballet en trois actes en étant marié à la *Suite de Kalevala* comme premier acte parce que le premier acte symphonique énergétique pourrait très bien aussi servir d'acte final au ballet.

* * * * *

Le mode d'expression dans *Tourbillons* est unique dans la production de Klami. Son langage harmonique n'est pas conventionnel et la musique du premier acte s'approche parfois de l'atonalité libre. Mon orchestration résulte du désir de sauver cette partition très originale et de lui permettre d'être entendue. Pour plusieurs raisons, cet arrangement, fait en 1988, est assez libre. Des voix supérieures additionnelles ont été ajoutées au tissu musical original; la structure du sixième mouvement a été resserrée; les nuances et les tempi ont été changés par endroits. En général, cette orchestration ne prétend pas être dans le style authentique de Klami — ce dernier cherche plutôt, au moyen de son orchestration, à devenir un tout sym-

phonique et une œuvre de concert viable. Quoi qu'il en soit, le point de départ de l'orchestration est une aspiration à rendre la plus grande justice possible à la vision musicale de grande portée du compositeur.

© **Kalevi Aho 1997**

Jennifer Koh se fit remarquer quand, la plus jeune des finalistes, elle gagna la médaille d'argent ainsi que tous les prix spéciaux du Concours International Tchaïkovski à Moscou. Mlle Koh a étudié le violon avec spécialisation en anglais au collège Oberlin aux Etats-Unis. Malgré son jeune âge, elle est constamment demandée comme soliste et récitaliste partout aux Etats-Unis dans par exemple des concerts de l'Orchestre Symphonique de Chicago, ainsi qu'en Europe de l'Ouest, Russie, Corée et au Japon.

L'Orchestre Symphonique de Lahti (Sinfonia Lahti) fut fondé en 1949 pour maintenir les traditions de l'orchestre établies en 1910 par la société "Les amis de la musique de Lahti." Sous la direction de son chef Osmo Vänskä (principal chef invité de 1985-88, chef principal de 1988), l'orchestre est devenu, ces dernières années, l'un des meilleurs des pays nordiques. Il a gagné le célèbre *Gramophone Award* et d'autres distinctions internationales pour ses enregistrements des versions originales du *Concerto pour violon* (BIS-CD-500) et de la *cinquième symphonie* (BIS-CD-800) de Sibelius et le Grand Prix de l'Académie Charles Cros (1993) pour son enregistrement complet de *La Tempête* de Sibelius (BIS-CD-581). En plus de donner des concerts symphoniques, des opéras et de faire des enregistrements, l'orchestre propose un programme intensif de développement destiné à la musique pour enfants et pour les jeunes.

La Sinfonia Lahti présente des concerts hebdomadaires au Concert Hall de Lahti (architectes Heikki et Kaija Siren, 1954) et à l'église de la Croix (Alvar Aalto, 1978); c'est aussi dans cette église que l'orchestre fait tous ses enregistrements. La formation est entendue régulièrement à Helsinki et elle a participé à de nombreux festivals dont le festival d'Helsinki, la Biennale d'Helsinki (musique contemporaine) et la Semaine Internationale d'Orgue de Lahti. L'orchestre a fait des tournées en Allemagne et en France en plus de se présenter régulièrement à Saint-Petersbourg. Les projets d'avenir incluent des concerts dans d'autres pays européens. L'Orchestre Symphonique de Lahti enregistre régulièrement sur étiquette BIS.

Osmo Vänskä (1953-) a étudié la direction à l'Académie Sibelius avec Jorma Panula et y a obtenu son diplôme en 1979. Il a aussi étudié privément à Londres et à Berlin Ouest et il a pris part au cours de maître de Rafael Kubelík à Lucerne. Osmo Vänskä est également un clarinettiste actif.

En 1982, il gagna le concours de Besançon pour jeunes chefs d'orchestre, après quoi il dirigea les principaux orchestres de Finlande, Norvège et Suède. Sa carrière internationale prit rapidement son essor hors du Nord et Vänskä a travaillé en France, aux Pays-Bas, dans l'ancienne Tchécoslovaquie, en Estonie et au Japon entre autres.

Vänskä a dirigé des opéras au Festival d'opéra de Savonlinna, à l'Opéra Royal de Stockholm et à l'Opéra National de Finlande. Il fut le principal chef invité de l'Orchestre Symphonique de Lahti (Sinfonia Lahti) à l'automne 1985 et, trois ans plus tard, il en devenait le directeur artistique. Il fut chef principal de l'Orchestre Symphonique de l'Islande de 1993 à 1995 et, depuis 1996, il remplit les mêmes fonctions à l'Orchestre Symphonique Ecossais de la BBC. Il enregistre régulièrement sur étiquette BIS.

Recording data: 1996-03-28/29 (*Whirls*); 1996-03-25/26 (*Violin Concerto*); 1993-12-13 (*Suomenlinna*)
at the Church of the Cross (Ristinkirkko), Lahti, Finland

Balance engineer/Tonmeister: Jens Braun (*Whirls, Violin Concerto*); Ingo Petry (*Suomenlinna*)

Neumann microphones; Studer 961 mixer; Fostex D-10 DAT recorder; Stax headphones (*Whirls, Violin Concerto*);

Neumann microphones; Studer mixer; Fostex D-20 DAT recorder; Stax headphones (*Suomenlinna*).

A 20-bit recording

Producers: Robert Suff (*Whirls, Violin Concerto*); Ingo Petry (*Suomenlinna*)

Digital editing: Jens Braun

Cover text: © Kalevi Aho 1997

Translations: Andrew Barnett (English); Julius Wender (German); Arlette Lemieux-Chené (French)

Front cover picture: Peter Schoenecker

Typesetting, lay-out: Kyllikki & Andrew Barnett, Compact Design Ltd.

Colour origination: Studio 90 Ltd., Leeds, England

BIS recordings can be ordered from our distributors worldwide.

If we have no representation in your country, please contact:

BIS Records AB, Stationsvägen 20, SE-184 50 Åkersberga, Sweden

Tel.: +46 8 544 102 30 Fax: +46 8 544 102 40

info@bis.se www.bis.se

© 1993 & 1996, © 1997, BIS Records AB

Uuno Klami / Kalevi Aho

1-8 Whirls, Act I (1957-58/1988)

Uuno Klami

9-11 Violin Concerto, Op. 32 (1940-43/1954)

Jennifer Koh, violin

12 Suomentlinna, Op. 30 (1940/1944)

Lahti Symphony Orchestra (Sinfonia Lahti)

Osmo Vänskä, conductor